מסורת הש״ס

א) [עי' תוס' ע״ז כב. ד״ה מאי טעמא], ב) לקמן קנה:, ג) [נ״ל יוסי ברבי יהודה וכ״ה לקמן קנה:], ד) [עירובין כ: וש״נ], ה) תוספתא פ״א, ו) [ברב אלפס וברא״ש ליתא], ז) [ב״י שם ליתא], ח) [מכילתא פרשת משפטים], ט) [עי' בערוך ערך לח ובערך קקר שהאריך לפרש ענינם קחנו משם], י) הא מני ב״ש היא ולב״ה פ״א, כ) [דף יט.], ל) [לקמן עג.], מ) תניתהו להו וחד תני לתרוייהו וכיון דלאו גבי הדדי תנינהו חדא תניא כל״ב. רש״ל, נ) [ביצה כב:].

תורה אור השלם

א וּבְכֹל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל פִּיךָ: שמות כג יג

הגהות הב״ח

(א) גמ' ואחד נותן לתוכו את המים וכו' ודילמא לא היא ע״כ:

רש״י

עם השמש. בעוד החמה זורחת: **כלי לבן.** שהוא קשה לכבס וצריך ג' ימים ומחמירין על עצמן כב״ש: **שטוענין.** את הזיתים בקורות בית הבד ואת הענבים בעיגולי הגת שלא היו עוצרין אותן בגלגל כמו שלנו אלא טוענין אותן בקורות כבדין והני דגת קרי עיגולין שהיו דפין עבין עשוין כעיגולין ושוין שטוענין אותן מבעוד יום והמשקה הולך וזב כל השבת. ובגמרא (דף יט.) פריך מאי שנא דלא פליגי ב״ש בהא ומפרש משום דאי נמי עביד להו בשבת ליכא חיוב חטאת דכי אמרי' סחיטת זיתים וענבים אב מלאכה בפ' חבית שנשברה (לקמן דף קמג:) הני מילי בזיתים וענבים שלא ריסקן מבעוד יום דהוה ליה מפרק דבר ממקום הגדל בתוכו והיא תולדה דדש אבל הכא אין נותנין קורה על גבי זיתים עד שטוחנין תחלה בריחים וכן ענבים דורכין אותן תחלה ברגל ובלאו קורה נמי משקה נפיק ממילא אלא דלא נפיק שפיר כי השתא ולא דמי לדש: **גמ' מאי שנא כולהו כו'** ל״ג לה הכא אלא לקמן(י) במשנה ושוין שטוענין: **מאן תנא נתינת מים לדיו.** ואע״פ שלא גיבל הדיו זו היא שרייתו והוי לישה דידיה בהכי ומיחייב משום לש דהא מתניתין ליכא גיבול ואפליגו בה מבעוד יום מכלל דבשבת חייב חטאת הוא: **האחרון חייב.** משום לש שהוא אב מלאכה(ו): **אפר.** לאו בר גיבול הוא: **עפר.** בר גיבול הוא לטיט של בנין: **והא תניא.** תרתי מתניתא חדא לאפר וחדא לעפר: **מידי גבי הדדי (מ)תנינהו.** חדא תניא ר' חייא וחדא תניא רבי אושעיא וחדא מינייהו תניא לעפר בלשון אפר: **פותקין.** פותחין. עושין נגר קטן משפת המעין לגנה: **מוגמר.** לבונה ומיני בשמים נותנין על האש ומעשנין הבגדים שיהא ריחן נודף: **גפרית.** תחת כלי כסף שמלבנין בהם פרחים וצורות בחרט ומעשנן בגפרית והן משחירות וניכרות וקורין ניילי״ר: **קילור.** תחבושת שקורין לוזי״א: **ואספלנית.** רטייה: **ברחיים של מים.** וכ״ש ברחיים של יד ושל חמור דאדם מצווה על שביתת בהמתו: **שיטחנו מבעוד יום.** מפני שמשמעת את הקול ואוושא מילתא בשבת ואיכא זילותא: **לרבות שביתת כלים.** דכתיב לעיל מיניה למען ינוח שורך וחמורך וגו': **והשתא דאמרת בית הלל אית להו שביתת כלים.** דהא על כרחין האי מתניתא בית הלל מדשרי בהנך וקתני דרחיים אסור משום שביתת כלים: **מוגמר וגפרית אמאי שרו.** וה״ה לכל הנך דמתני' הרי המוגמר מונח בערדסקאות(י) ומלא כלי עושה מלאכה: **לא קא עביד הכלי שום מעשה.** אלא מונח על הארץ והן בתוכו אבל הרחיים עבדי מעשה ולב״ש כיון דמונחין בגווה הייתו מעשה דיליה: **מצודות דקא עבדי מעשה.** שהפח נקשר ותופס העוף וכן יקוש שפושטים לחיות ללוכדן ברגלים כשנוגעין בו קופץ ומתחבר אליו ולוכד: **כלחי.** חכה שקורין איימ״א שהדג בולעו ומהדקו והכלי אינו זז ממקומו: **וקוקרי.** שעושין סלים פיהן אחד רחב ופיהן השני קצר מאד והדג (ס״א והחיה) נכנס שם ומוציא ראשו בפי הקצר ואין גופו יכול לצאת וכשבא להחזיר ראשו לפנים ראשי קרומות נכנסין לו תחת לחיו דהשתא לא עביד כלי מידי: **והשתא דאמר כו' ב״ש היא.** והא דריחיים ב״ש וב״ה לא שני להו בין היכא דעביד כלי מעשה בין היכא דלא עביד דהא אסרי באונין דמתני'. וכיון דב״ש היא:

מוגמר

גמרא

השמש [א]אמר רשב״ג נוהגין היו בית אבא שהיו נותנין כלי לבן לכובס נכרי שלשה ימים קודם לשבת ושוין אלו ואלו שטוענין קורת בית הבד ועגולי הגת: **גמ'** מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתן אמר רב יוסף רבי היא דתניא אחד נותן את הקמח וא' נותן (א) את המים האחרון חייב דברי רבי רבי יוסי אומר אינו חייב עד שיגבל א״ל אביי ודילמא עד כאן לא קאמר ר' יוסי אלא בקמח דבר גיבול הוא אבל דיו דלאו בר גיבול הוא אימא ליחייב לא סלקא דעתך דתניא אחד נותן את האפר ואחד נותן את המים האחרון חייב דברי רבי ר' יוסי ברבי יהודה אומר עד שיגבל ודילמא מאי אפר [א]עפר דבר גיבול הוא והתניא אפר והתניא עפר מידי גבי הדדי תניא: ת״ר פותקין מים לגינה ע״ש עם חשיכה ומתמלאת והולכת כל היום כולו ומניחין מוגמר תחת הכלים (ע״ש) ומתגמרין והולכין כל היום כולו ומניחין גפרית תחת הכלים (ע״ש עם חשיכה) ומתגפרין והולכין כל השבת כולה ומניחין קילור ע״ג העין ואיספלנית על גבי מכה (ע״ש עם חשיכה) ומתרפאת והולכת כל היום כולו אבל אין נותנין חטין לתוך הריחים של מים אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום מאי טעמא אמר רבה מפני שמשמעת קול א״ל רב יוסף ולימא מר משום שביתת כלים דתניא ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לרבות שביתת כלים אלא אמר רב יוסף משום שביתת כלים והשתא דאמרת לב״ה אית להו שביתת כלים דאורייתא גפרית ומוגמר מאי טעמא שרו משום דלא קעביד מעשה אונין של פשתן מאי טעמא שרו משום דלא עביד מעשה ומינח נייחא מצודת חיה ועוף ודגים דקא עביד מעשה מאי טעמא שרו התם נמי בלחי וקוקרי דלא קעביד מעשה והשתא דאמר רב אושעיא אמר רב אסי מאן תנא שביתת כלים דאורייתא ב״ש היא ולא בית הלל לב״ש בין קעביד מעשה בין דלא קעביד מעשה אסור לבית הלל אע״ג דקעביד מעשה שרי והשתא דאמרת דלב״ש אע״ג דלא עביד מעשה אסור אי הכי

מוגמר

תוספות

אבל בשכר אסור פירוש שכיר יום כד״א בתלוש אבל במחובר אסור ובעיר אחרת בין בתלוש בין במחובר מותר אמר ר״ש בר כהנא בשם רבי אחא בשבת ובאבל ובע״ז הלכה כר״ש בן אלעזר ורבינו תם נמי כשבנה את ביתו לא סמך על תשובתו ולא רצה להתיר: ומיהו בשדה מותר כרשב״ג דבשדה רגילות לעשות באריסות ולא בשכירות יום וכשישראל אומר לנכרי לתקן מנעלים או לקנות אל יאמר תעשה למחר דא״כ הוי כשכיר יום אלא תעשה לכשתרצה ואם הביא לו נכרי כליו ויודע שכבסן בשבת אסור ללובשן בשבת דאמר לקמן (קכב.) נכרי שהדליק נר בשביל ישראל אסור להשתמש לאורה (תוספות ישנים):

אבל דיו דלאו בר גיבול הוא. והא דאמר במה מדליקין (לקמן דף כג. ושם) כל השמנים יפים לדיו איבעיא להו לגבל או לעשן לאו דוקא גיבול אלא האי גיבול היינו עירוב בעלמא ואם תאמר והא מורסן דאמר בפרק בתרא (דף קנה: ושם) דלאו בר גיבול הוא וקאמר התם ר' יוסי ברבי יהודה אינו חייב עד שיגבל וי״ל דהתם לגבי קמח קאמר דאינו בר גיבול אבל בר גיבול הוא טפי מדיו ולהכי לא מייתי מיניה הכא אדיו ומכאן קשה על המפרש ההא דאמר בביצה בפרק המביא (דף לג: ושם) קיטמא שרי היינו כשנותנין מים לתוכו לשרוק התנור סביב הואיל ולאו בר גיבול הוא והכא משמע דאדרבה דמידי דלאו בר גיבול הוא חייב טפי אלא יש לפרש קיטמא שרי בלא מים לשרוק התנור סביביו וקמ״ל דלא גזרינן שמא יגבל בי״ט:

ומתרפאת והולכת כל השבת כולה. ואם תאמר הא דאמר בפרק שמונה שרצים (לקמן דף קח:) שורין קילורין מע״ש ומניח תחת העין בשבת וא״כ בשבת נמי שרי להניח ויש לומר דלקמן איירי באדם בריא ואינו מניח בעין לרפואה אלא תחת העין לתענוג וליכא למיחש לשחיקת סממנים והכא מניח בעין לרפואה ולא שריא אלא מערב שבת(א):

אונין של פשתן מאי טעמא שרו. הא דנקיט אונין טפי מדיו וסממנין וכרשינין משום דהתם פשיטא דליכא מעשה כלל אבל באונין התנור עושה קצת מעשה כשמחממו ועוד דבהנך לא הזכיר כלי אבל גבי אונין הוזכר התנור:

ולימא מר משום שביתת כלים. ואם תאמר לאביי דמסיק מאן תנא שביתת כלים דאורייתא ב״ש מאי פריך רב יוסף ולימא מר משום שביתת כלים וכי אינו יותר טוב כמו שמפרש רבה שמשמעת הקול ואתי כב״ה וי״ל דלא סבירא ליה לרב יוסף טעמא דהשמעת הקול כלל ומסתברא ליה טפי לאוקמה כב״ש משום שביתת כלים ונראה דרבה סבר דטעמא דב״ש לאו משום שביתת כלים הוא אלא סבר דטעמא דב״ש דגזרינן דילמא אתי למעבד בשבת דאי לרבה נמי טעמא דב״ש משום שביתת כלים למה היה צריך רב יוסף להביא הברייתא והא מתני' היא דאסרי בית שמאי משום שביתת כלים ועוד דאמר לקמן (דף יט.) הני דאי עביד להו בשבת חייב חטאת גזרו בית שמאי עם חשכה משמע דטעמא דבית שמאי משום גזירה ולא משום שביתת כלים ולרב יוסף לא תקשה אמאי [לא] אסרי בית שמאי טעינת קורה משום שביתת כלים דהתם אתי ממילא טפי מכל הנך דמתניתין ואם תאמר לרבה הך ברייתא דשביתת כלים אמאן תרמייה ויש לומר דרבה סבר דברייתא דשביתת כלים בית שמאי היא והיכא דעביד מעשה אבל היכא דלא עביד מעשה כי הנך דמתני' טעמייהו משום גזירה ומצודות דמתני' כלחי וקוקרי:

והשתא דאמר רב אושעיא הא מני ב״ש היא. אומר ר״ת דהלכתא כרב יוסף דמוקי ברייתא כב״ש דהא רב אושעיא קאי כוותיה ולפ״ז ריחים מותרים דלדידיה לב״ה שרי אפי' היכא דקעביד מעשה ולא חיים להשמעת קול ולי נראה דרב אושעיא לא מוקי

לה

עין משפט נר מצוה

קלד א מיי' פ״ח מהל' שבת הלכה טו סמג לאוין סה:

קלה ב ג מיי' פ״ג מהל' שבת הלכה ב ופ״ו הלכה טו סמג שם טור שו״ע או״ח סימן רנב סעיף ה וסימן רמו סעיף א:

לעזי רש״י

ניילי״ר [ניאליי״ר]. לנפר (לגלף את המתכת באמצעות גפרית).
לוזי״א. רטיה לעין.
איימ״א [איים]. חכה.

תוס' ישנים

א) א״נ התם אינו מפיס קילור עצמו בתחבושת אלא שורה הקילור במים ולגבי דידיה ליכא למיגזר שיודע כי לא התירו לו אלא ע״י שרייה ואחרים סבורין שלרחוץ מים הוא צריך:

רבינו חננאל

אילו ששנינו בברייתא, פתיחת מים לגינה בע״ש, והנחת מוגמר תחת הכלים, והנחת גפרית תחת הכלים, כולן מותרין. וכן קילור על העין בע״ש, ואיספלנית על המכה ומתרפאת והולכת בשבת. ואע״ג דקיי״ל כב״ה וב״ה לית להו שביתת כלים, נתינת חטים ברחיים של מים בע״ש להטחן בשבת אסור, דלא אמרו משום שביתת כלי אלא רב יוסף. אבל רבה אמר מפני שמשמעת את הקול, וכוותיה מסתברא.